

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора

ПРИСЯЖНЮКА ЮРІЯ ІВАНОВИЧА

на дисертаційну роботу Панової Ірини Олексіївни на тему:

«Екологічний імператив розвитку глобальної економічної системи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

1. Актуальність теми дослідження

Сучасні тенденції розвитку світової економіки засвідчили необхідність нового бачення світовим співтовариством глобальної екологічної ситуації. Іншими словами, наступила епоха «нової відповідальності» усіх держав за безпеку земної цивілізації. Колишні уявлення про життя для себе, для блага лише своїх територій і народів за рахунок обмеження інтересів інших цілком себе вичерпали. Усвідомлення екологічної небезпеки, яка загрожує людству, об'єднало сьогодні зусилля вчених, політиків і бізнесменів для пошуку виходу з цієї ситуації. Збереження екологічного балансу стало основним напрямком при розв'язанні проблем захисту навколишнього середовища й розвитку бізнесу.

Для української економіки екологізація, в першу чергу, – це процес безупинного і послідовного розроблення та впровадження у виробничі процеси нових технологічних і управлінських рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів при збереженні чи поліпшенні якості довкілля. Екологічна ситуація може стабілізуватися через зміну орієнтації соціально-економічного розвитку, формування нових цінностей, перегляд структури потреб, цілей, пріоритетів і способів діяльності людини. Для цього необхідно розробити комплекс радикальних політичних, законодавчих, соціальних, економічних, технологічних і організаційних заходів. Важливо слідувати принципу розумних компромісів

при розв'язанні конфліктів, що виникають між необхідністю дотримання екологічних рекомендацій і обмежень та економічною мотивацією виробничо-господарської діяльності. Дані обставини і обумовлюють особливу актуальність дисертаційної роботи Панової Ірини Олексіївни на тему: «Екологічний імператив розвитку глобальної економічної системи».

2. Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та в рамках науково-дослідної теми «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (номер державної реєстрації – 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження конвергенції екологічного та економічного аспектів розвитку в контексті глобалізації (довідка № 130-04/19 від 19.04.2019 р.).

3. Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних економістів, офіційних статистичних та аналітичних матеріалів міжнародних організацій (ОЕСР, Європейської Комісії, Євростату, Yale Center for Environmental Law & Policy, The Center for International Earth Science Information Network, World Economic Forum, Eurobarometer, Environmental Performance Index, The Global Green Economy Index тощо) та ряду рейтингових агенцій, дослідних центрів, аналітичних установ та програм, матеріали й аналітичні звіти міжнародних та українських організацій (Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020», Індикатори інноваційного табло тощо).

Крім того, достовірність результатів проведеного дослідження

забезпечується використанням загальнонаукових методів дослідження, методів статистичного аналізу, економіко-математичного моделювання, діалектичного методу наукового пізнання, компаративного аналізу, тощо.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну та були отримані особисто дисертантом:

У ході дослідження здобувачем розроблено методичний підхід до дослідження та оцінювання впливу глобальних екологічних факторів на економічний розвиток країн світу та України, а також запропоновано алгоритм дослідження впливу глобальних екологічних факторів на економічний розвиток країн світу, який враховує особливості взаємовпливу глобальних тенденцій розвитку екологічних факторів на економічний розвиток країн світу та України, а також можливість розробки заходів у напрямку ефективного екологічно спрямованого природокористування (стор. 71-74).

З метою оцінювання впливу змін екологічного стану на економічний розвиток країн у роботі проведено кореляційний аналіз взаємозв'язку EPI та його субіндексів за 2016-2018 рр. з темпами зростання ВВП 187 країн світу. На підставі аналізу значень коефіцієнтів кореляції можна побачити, що значення індексу EPI та його складових майже не впливають на темпи зростання ВВП країн світу, що характеризує відсутність ознак сталого розвитку у державах, які розвивають індустріальну промисловість без покращення екологічних показників. Обґрунтовано, що процеси глобалізації створюють нові екологічні загрози для всіх країн світу, але особливо це стосується країн, що розвиваються. З іншого боку, інтеграція цих країн у глобальну економіку сприяє вирішенню багатьох екологічних проблем через залучення іноземного капіталу, передачі новітніх чистих технології, підвищення екологічної відповідальності

національного бізнесу і розвитку міжнародного екологічного співробітництва, введенню міжнародних екологічних стандартів (стор. 81-84).

Цінним з економічної точки зору є розрахунок і побудова автором матриці парних коефіцієнтів кореляції Пірсона, результати якої засвідчили, що активне використання природних ресурсів для забезпечення економічного розвитку приводить до загального погіршення стану навколишнього середовища на глобальному рівні (стор.120-121).

У роботі проведено дослідження впливу екологічних факторів на національний економічний розвиток країн ОЕСР та України на основі показників «зеленого зростання», структурованих за чотирма групами (екологічна та ресурсна продуктивність, природні активи, екологічний вимір якості життя, економічні можливості та політичні відповіді), довело, що деякі країни світу вже усвідомили необхідність забезпечення розвитку екологічної складової сталого зростання, але загальна тенденція демонструє погіршення екологічного стану в більшості з досліджених країн (стор. 146-149).

Автором на основі кореляційно-регресійного аналізу запропоновано методику оцінки ступеня впливу екологічних факторів на темпи зростання ВВП країн ОЕСР та України. Дослідження довели, що економічний розвиток, оцінений за допомогою темпів зростання ВВП, має зворотний зв'язок із факторами, що характеризують покращення екологічного стану (впровадження екологічних технологій, переробка відходів, підвищення екологічних податків тощо). Але без урахування екологічних факторів у довгостроковому періоді взагалі неможливо забезпечити сталий економічний розвиток. Тому країнам світу необхідно розробляти еколого-економічні стратегії розвитку, як на національному, так і на глобальному рівнях, для забезпечення сталого розвитку та збереження довкілля для наступних поколінь (стор.126-129).

На підставі використання інноваційного потенціалу країн світу за допомогою інструменту когнітивного моделювання дисертантом запропоновано еколого-економічну модель глобальної економіки, яка базується на взаємозв'язку таких груп показників екологічного зростання, як екологічна

та ресурсна продуктивність; база природних активів; екологічний вимір якості життя; економічні можливості та відповіді на екологічну політику; середнє зростання ВВП (стор. 161-165). Використання запропонованої моделі дозволяє в процесі сценарного аналізу визначити можливі зміни економічного стану країн світу та глобальної економічної системи під впливом впровадження екологічних інновацій.

Заслуговує наукової уваги розроблена автором когнітивна еколого-економічна модель економіки України для чотирьох сценаріїв еколого-економічного зростання. На підставі аналізу тенденцій імпульсного впливу еко-інновацій за цими сценаріями зроблено висновок, що наразі необхідно поступово впроваджувати інновації, спрямовані на збереження та відновлення природних ресурсів, покращення якості життя та адміністративні важелі регулювання екологічної сфери (стор. 179-182).

5. Повнота викладення результатів в опублікованих роботах

Матеріали дослідження Панової І.О. в достатній мірі висвітлені у наукових працях автора. Основні положення і результати дослідження викладені автором у 17 наукових працях, із яких 5 статей опубліковані в наукових фахових виданнях України (у тому числі 4 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 – у закордонному періодичному виданні, 2 розділи у колективних монографіях, 9 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 7,1 д.а., із яких здобувачеві належить 6,5 д. а.

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає необхідним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

За змістом дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог МОН України, при цьому автореферат ідентично узагальнює та відображає основні положення, викладені у дисертації.

6. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні науково-теоретичних засад дослідження екологічних факторів розвитку глобальної економічної системи, розробці пріоритетних напрямків процесу екологізації для різних груп країн та обґрунтуванні еколого-економічної моделі розвитку економіки України.

Практичні рекомендації, наукові розробки, висновки та пропозиції автора, викладені в дисертації, впроваджено в діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації у ході підготовки аналітичних матеріалів із питань розробки напрямів зовнішньоекономічної діяльності регіону, Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради при підготовці проекту «Стратегія розвитку міста до 2010 року», що дозволило визначити стратегічні напрями розвитку міста, використовуються у практичній діяльності КП «Харківські теплові мережі», а також на факультеті міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при розробці методичного забезпечення і викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини» та «Світова економіка», що підтверджується відповідними довідками.

7. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

8. Дискусійні положення та недоліки щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи загалом високий науковий рівень дисертаційної роботи Панової І.О., слід відзначити, що робота не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень, до яких слід віднести такі:

1. При дослідженні теоретичних засад процесів екологізації в глобальній економічній системі автор робить наголос на необхідності впровадження моделі розвитку «зеленої» економіки, що базується на ефективному використанні потенційних можливостей, збалансованості суспільного розвитку й пріоритетності збереження довкілля. Проте, хотілось би зауважити, що поряд із «зеленою» економікою, інструментами якої є здійснення цілої низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та моделей управління соціально-економічними процесами у країнах світу, як практичним втіленням концепції сталого розвитку існує обґрунтована Г.Паулі в межах діяльності Римського клубу «синя економіка», що визначається як перехід до нового типу мислення. Її автор акцентує увагу на необхідності відмови від застарілих звичок і поглядів та пошуку нових рішень. Однак, даний аспект не знайшов відображення у дисертаційній роботі.

2. Не зменшуючи наукової цінності запропонованого дисертантом методичного підходу до дослідження впливу глобальних екологічних детермінант на економічний розвиток країн світу, одним із етапом якого є оцінка екологічних компонент економічного розвитку на національному та глобальному рівнях на основі визначення кореляційних зв'язків та розрахунку інтегральних показників рівня екологічного розвитку країн світу та їх угруповання за рівнем еколого-економічного розвитку, маємо зазначити, що, на наш погляд, методика не враховує рівень значущості кожного показника під час оцінювання, їх взаємозв'язок та взаємовплив, а результати аналізу досягаються за рахунок спрощення оцінки (стор. 160-163).

3. У роботі на підставі розрахунку індексу екологізації ($I_{екол}$) та його співставлення з темпами зростання ВВП країн автором розроблено рекомендації щодо вибору пріоритетних напрямків розвитку процесу екологізації глобального економічного простору, а саме: впровадження стимулів до підвищення ефективності використання ресурсів і природних активів, серед яких сприяння раціональному використанню ресурсів, зменшення відходів та споживання енергії; збільшення спектру можливостей впровадження еко-інновацій за рахунок певних політичних заходів і рамкових умов з метою розповсюдження нових технологій виробництва, спрямованих на вирішення екологічних проблем; створення нових міжнародних ринків шляхом стимулювання попиту на екологічні технології, товари та послуги; розширення можливостей працевлаштування в екологічних сферах діяльності в різних країнах світу тощо. (стор. 165-167). Проте, слід наголосити, що автор залишає поза увагою той факт, що проблеми, які виникають у процесі екологізації глобального економічного простору, доцільно вирішувати з точки зору інтеграції екологічних цілей та засобів їх реалізації у систему стратегічного управління економічною системою.

4. Позитивно оцінюючи розробку автором когнітивної еколого-економічної моделі глобальної економіки, побудова якої передбачає виявлення впливу інноваційного потенціалу на економічне зростання країн світу, а її використання надає можливість в процесі сценарного аналізу завдяки проведенню імпульсного моделювання визначити зміни економічного стану країн світу та глобальної економічної системи під впливом впровадження екологічних інновацій, слід зауважити, що конкретизація інструментів та механізмів стимулювання та підтримки еко-інноваційної діяльності країн, зокрема України, значно підвищила б якість теоретичного дослідження автора.

5. Погоджуючись із висновком автора, що «зелена» модернізація України потребує запровадження інструментів регулятивного, організаційно-економічного та кредитно-фінансового характеру, важливим заходом якої

для переходу до «зеленої» економіки є збільшення фінансування інновацій у чисті технології різними шляхами, наприклад підтримкою НДДКР, пільговими процентними ставками, позиками тощо, маємо зауважити, що автор оминає проблему нездатності самоокупності екологічних кредитних ліній комерційних банків після припинення фінансування МФО та донорів, що потребує вирішення.

У дисертації є певні редакційні упущення та неточності. Загалом, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки і цінності дисертаційної роботи.

9. Відповідність дисертації нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Загальні висновки по дисертаційній роботі

Дисертаційна робота Панової Ірини Олексіївни на тему: «Екологічний імператив розвитку глобальної економічної системи», яку подано на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, виконана на високому науково-теоретичному рівні, є самостійною завершеною науковою роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати щодо впливу екологічних факторів на розвиток глобальної економічної системи та обґрунтування еколого-економічної моделі розвитку економіки України, має практичне значення.

Опубліковані автором дослідження наукові роботи та автореферат повністю відображають основні положення змісту дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

За сукупністю якісних та формальних ознак щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності та новизни, повноти викладення в опублікованих працях, подана до захисту дисертація відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та пунктам 9, 11, 12, 13, 14 чинного «Порядку присудження

наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. №656 та від 30 грудня 2015 р. №1159), а її автор – Панова Ірина Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри міжнародних відносин
і дипломатичної служби
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України

Підпис Присяжнюка Ю.І. засвідчую
Вчений секретар ЛНУ імені Івана Франка, доцент

Присяжнюк Ю.І.

Грабовська О.С.

